

клонів ігор, що дають змогу впливати на свідомість потенційних прибічників тероризму й екстремізму не лише через голосове спілкування, а й завдяки введенню користувача в ігрові ситуації здійснення терактів", — було наголошено на IX Московській конференції з міжнародної безпеки в червні 2021 р.

Слід удосконалювати правові норми щодо захисту дітей від ідеології насильства в інтернеті та відеоіграх. Американські законодавці також закликають до таких дій, зокрема в серпні 2021 р. конгресмени надіслали листи керівникам 12 найвідоміших ігрових компаній, як-от Microsoft, Nintendo, Sony, Activision і Epic Games, із проханням розробити програму захисту дітей в інтернеті.

Урядовців США турбують не лише "мережеві хижакі", а й "хижі" апетити виробників відеоігор. Вони давно зрозуміли, що значно більше прибутків можна отримати не від продажу своєї продукції через крамниці, а від ігрових мікротранзакцій, коли геймери платять реальні гроші за придбання віртуальних товарів і послуг.

Розробники не приховують: що більше користувач прив'язаний до гри, то більше часу він у ній проводить, а отже більше грошей зможе витратити. Сучасні ігри "заточені" на те, аби максимально прив'язати гравця й постійно спонукати його купувати віртуальні аксесуари. Представники Конгресу США стурбовані особливою вразливістю неповно-

літніх до різноманітних маніпуляцій, а це нерідко призводить до того, що підлітки витрачають на ігри чималі гроші без відома батьків.

Отже, проблема безпеки сучасних відеоігор для молоді доволі складна. Наразі жодних надійних способів захистити дитину від небажаного контенту й "мережевих хижаків" не винайшли.

У питаннях забезпечення молоді від негативного впливу відеоігор лідирує Китай, який, з одного боку, почав дуже ретельно перевіряти зміст кожної гри, а з іншого — оголосив ігри "духовним опіумом" і суттєво обмежив неповнолітніх у виборі цього виду дозвілля.

Україні, на жаль, далеко до Китаю. У нас питання про згубний вплив відеоігор на молодь якщо й порушують, то лише епізодично. Крім того, залучення дітей до комп'ютерних ігор відбувається й на державному рівні — через популяризацію кіберспорту. Таку політику не можна назвати мудрою чи далекоглядною.

Проте ніщо не заважає українським родинам узяти справу у свої руки та наслідувати приклад американських батьків із Кремнієвої долини — заборонити своїм дітям гаджети, відеоігри й інтернет до повноліття. Нагадаємо, що у цьому регіоні розташовано штаб-квартири найбільших світових ІТ-компаній, а отже, йдеться не про ретроградів, а про американську інтелектуальну еліту.

(Далі буде)

Список використаної літератури

1. Сенченко М. Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Переваги і недоліки сприйняття друкованого та електронного тексту / Микола Сенченко, Оксана Сенченко. — Київ : Ліра-К, 2021. — 128 с.

Надійшла до редакції 5 вересня 2022 року

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

УДК 025.45.05УДК:005.591.43](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.9(314).4-12

Анатолій Мураховський,

кандидат наук із соціальних комунікацій, перший заступник
директора з наукової роботи Книжкової палати України,

e-mail: amurakh@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0746-7837>

Валентина Муравйова,

завідувач відділу класифікаційних систем Книжкової палати України,
e-mail: udc@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1493-3712>

Ліцензійне забезпечення впровадження національного еталона Універсальної десятикової класифікації (УДК) в Україні: шляхи та перспективи актуалізації й оновлення

У статті розглянуто процеси підготовки та видання таблиць національного еталона Універсальної десятикової класифікації, розробленого й підтримуваного фахівцями Книжкової палати України відповідно до ліцензій, наданих Консорціумом УДК, у період від 1997 р. до теперішнього часу для впровадження в роботу бібліотек, видавництв та інших суб'єктів інформаційної діяльності. Увагу також зосереджено на актуальних і перспективних виданнях УДК, над якими працює Книжкова палата України.

Ключові слова: *Універсальна десяткова класифікація (УДК); таблиці УДК; національний еталон УДК; Консорціум УДК (УДКК); Книжкова палата України; ліцензійні угоди; УДК онлайн; видання УДК; актуалізація; впровадження*

Постановка проблеми. Книжкова палата України є ексклюзивним власником ліцензії Універсальної десяткової класифікації в Україні, що дає виключне право на підготовку, випуск і розповсюдження таблиць УДК українською мовою та передбачає обов'язок щодо їх актуалізації. Установа щорічно сплачує ліцензійні внески відповідно до угод із Консорціумом УДК.

Сьогодні в Україні національний еталон УДК використовують як єдину класифікаційну систему в бібліотеках, видавництвах, інформаційних центрах тощо для систематизації документів, пошуку інформації та організації фондів з усіх галузей знань. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 177 "Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації" методичне забезпечення впровадження Універсальної десяткової класифікації здійснює Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Тож нагальним питанням є визначення оптимального варіанта ліцензійного забезпечення та джерел фінансування, враховуючи потреби користувачів УДК в Україні. Це надасть можливість подальшого використання УДК, сприятиме впровадженню системи та безперервному підтриманню її в актуальному стані для забезпечення полегшеного та прискореного пошуку потрібних індексів під час процесу систематизації документного потоку, а також для поліпшення його якості.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У 1997 р. розроблено проєкт "Класифікаційна система України", що передбачав створення УДК українською мовою (на той час вітчизняні користувачі застосовували російськомовні видання класифікаційних систем).

Надалі Книжкова палата України взяла участь у створенні онлайн-варіанта "Скорочених таблиць УДК" українською мовою на платформі Консорціуму УДК. Уперше ліцензіат репрезентував їх у жовтні 2009 р. (останнє оновлення відповідно до наданих матеріалів — серпень 2012 р.) на умовах ліцензії Creative Commons Attribution Share Alike 3.0. Відповідно до цієї ліцензії дозволяється копіювати таблиці УДК і користуватися ними в межах поданих матеріалів. Скорочені таблиці УДК — це ретельно підібраний набір класів, що відбивають актуальну версію. Їх використовують бібліотеки та бібліотечні школи у всьому світі для навчання та індексування.

Об'єкт дослідження: ліцензійні угоди Консорціуму УДК на видання таблиць Універсальної десяткової класифікації УДК українською мовою; таблиці Універсальної десяткової класифікації (УДК) та інші видання, розроблені на їх основі.

Мета статті полягає в пошуку найбільш раціонального варіанта вибору ліцензійних вимог Консорціуму УДК, з огляду на фінансування Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова" та потреби бібліотек і видавництв щодо таблиць Універсальної десяткової класифікації; визначення пріоритетних шляхів подальшого впровадження національного еталона УДК, актуалізованого й удосконаленого змінами та доповненнями за 2014—2015 рр., а також інших методичних видань, розроблених на його основі, не порушуючи авторського права власників.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Книжковій палаті України від 1995 р. розпочалася робота, спрямована на моніторинг та аналіз класифікаційних систем задля їх (або однієї з них) перспективного розроблення державною мовою, адаптування та використання на теренах України. Після ґрунтовного вивчення та критичного аналізу переваг і недоліків прийнятних для України й світу класифікаційних систем було обрано Універсальну десяткову класифікацію з урахуванням її міжнародного статусу та нагромадженого досвіду роботи з нею.

Універсальна десяткова класифікація — це міжнародна система, що об'єднує всі галузі знань в єдиній універсальній структурі. Таблиці УДК є інтелектуальною власністю Консорціуму УДК (м. Гаага, Нідерланди), який координує діяльність із розповсюдження, ведення та розвитку класифікації, здійснює перегляд та актуалізацію класів міжнародного англомовного еталона УДК Master Reference File (MRF) на підставі пропозицій членів Консорціуму й подальшого висновку експертів із різних галузей науки. В еталонну базу щорічно вносять зміни та доповнення для підтримання класифікаційної системи у відповідності до сучасного стану знань і потреб інформаційної діяльності. Процес завершується створенням електронних текстових файлів із вилучених (застарілих або перенесених), змінених чи модифікованих, нових класів, які разом з оновленою (останньою) електронною версією MRF розсилають ліцензіатам.

Таблиці УДК використовують понад 130 країн світу, і ця кількість постійно зростає (більше ніж

35 країн застосовують УДК як єдину й основну систему), їх частково чи повністю перекладено 57 мовами (за даними УДКК, станом на січень 2022 р.) [1]. У кожній країні світу є спеціально визначені організації чи установи, які відповідають за підготовку еталонних таблиць національною мовою.

Сьогодні в Україні національний еталон УДК використовують як єдину класифікаційну систему в бібліотеках, видавництвах, інформаційних центрах тощо для систематизації видань, пошуку інформації та організації фондів документів з усіх галузей знань. Саме тому важливо сприяти впровадженню УДК, а також безперервно підтримувати її в актуальному стані для забезпечення користувачам полегшеного та прискореного пошуку потрібних індексів під час систематизації документного потоку, а також для поліпшення його якості. Упровадження УДК в Україні позитивно позначиться і на міжкультурному діалозі й іміджі країни, адже більшість бібліотек та інформаційних центрів світу, переважно європейських, використовують цю класифікаційну систему.

Майже всі країни світу видають таблиці УДК відповідно до схеми:

1. **Таблиці УДК:** станом на *xxxx рік* —
2. **Зміни та доповнення (ЗД):** за *уууу рік* (*Зазвичай друкують від 4 до 6 ЗД за певні роки. Надалі, як свідчить практика, незручно використовувати основне видання таблиць УДК і до нього одночасно постійно переглядати понад 6 видань ЗД*). Тому наступний етап: — 3. **Таблиці УДК:** станом на *уууу рік* (*де в основний масив таблиць вносять останні ЗД (змінені, нові та вилучені)*), і це видання автоматично відповідає п. 1. Аналогічні зміни відбуваються і в "Алфавітно-предметному покажчику" (АПП) до таблиць УДК. Далі цикл повторюється. Саме така схема дає змогу завжди мати актуальну версію УДК, з якою зручно працювати і яка відповідає міжнародній класифікаційній системі. Продемонструємо на прикладі України:

Таблиці УДК (станом на **2006 рік**) вийшли друком у восьми книгах 2008 (книги 1—4) і 2011 рр. (книги 5—8).

Наступні зміни та доповнення до УДК було випущено впродовж 2011—2015 рр.:

— 2011 р. — Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2007—2008);
— 2012 р. — Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2009);
— 2013 р. — Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2010);
— 2015 р. — Універсальна десяткова класифікація (УДК). **Зміни та доповнення (2011).**

Таблиці УДК вийшли друком у двох книгах 2017 р. Це остання друкована версія, яку використовують бібліотеки. Формування таблиць національного еталона УДК та їх актуалізацію здійснює Книжкова палата України, яка є єдиним у державі власником ексклюзивної ліцензії УДКК, що дає право на підготовку, випуск і розповсюдження таблиць УДК українською мовою без права передачі третім особам.

У 2016 р. Книжкова палата України отримала від Консорціуму УДК видання "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (ЗД) (2012—2013)" (2017 р. перекладено, 2018 р. внесено в основний масив таблиць УДК), а наприкінці грудня 2019 р. отримано видання "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Зміни та доповнення (2014—2015)" (2020 р. перекладено, 2022 р. проводиться внесення в основний масив таблиць УДК і "Алфавітно-предметного покажчика"). Відповідно до придбаної ліцензійної угоди на довидавничу роботу ці два видання окремо не виходили друком.

Щоб донести нову інформацію до користувачів УДК і підтримувати еталон українською мовою в актуальному стані щодо останніх ЗД за 2012—2015 рр., фахівці Книжкової палати України 2017 р. започаткували низку семінарів (карантин не став на заваді, тому від 2020 р. заходи проходять онлайн) з оглядом найновіших змін і доповнень до Основних таблиць УДК: за 2012—2013 та 2014—2015 рр. відповідно (презентації можна переглянути за посиланням http://www.ukrbook.net/UDC/UDC_seminar.html) [2]. У межах цієї тематики опубліковано статті у журналі "Вісник Книжкової палати"¹ та надано методичні рекомендації щодо актуалізації видання УДК станом на 2011 р.

У 2017 р. Виконавчий комітет Консорціуму УДК (ВК УДКК) було поінформовано щодо збільшення кількості бібліотек України, які потребують доступу до таблиць УДК (згідно з постановою²).

Книжкова палата України тісно співпрацює з УДКК вже понад 20 років. Тривала та плідна взаємодія дала змогу заручитися підтримкою й отримати пропозицію від головного редактора А. Славик і програміста Консорціуму УДК щодо запиту Книжкової палати України 2018 р. про на-

¹ Муравйова В., Солодовнік В. Нове в УДК: зміни та доповнення у головному файлі MRF12. Вісник Книжкової палати. 2019. № 2. С. 31—33.; Діденко А., Набхан Ю. Огляд найновіших змін та доповнень до УДК: 2014—2015. Вісник Книжкової палати. 2020. № 12. С. 31—33.

² Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 177 "Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації".

дання безоплатного доступу до перекладу баз даних як винагороди за внесок у розвиток міжнародної класифікаційної системи, адже останні 10 років редагування УДК із боку України було вагомим. Виконавчий комітет УДК обговорив запит на засіданні, що відбулось 25.02.2019 у м. Гаазі. Члени ВК УДКК дійшли висновку, що надання Книжковій палаті України безоплатного доступу до бази даних перекладу принесе користь редакторам УДК обох установ, а надалі — користувачам класифікації в Україні за умови придбання відповідної ліцензії. Доступ до баз даних полегшить роботу з формування зауважень і пропозицій, які подає Книжкова палата України з метою оперативного внесення в головний файл MRF, тому ВК УДКК одногосно ухвалив рішення про надання такого доступу. Починаючи, з 2019 р. Книжкова палата України розпочала підготовку "УДК онлайн" українською мовою.

За рекомендацією Консорціуму УДК, враховуючи досвід співпраці з країнами світу щодо впровадження УДК, Книжковій палаті України запропоновано підписати ліцензійну угоду на довидавничу роботу у двох напрямках: УДК онлайн і друковане видання. Ця ліцензія не дає права випускати видання, а лише регламентує можливість отримати матеріали (найновішу на момент підписання ліцензії версію MRF і ЗД) для здійснення довидавничої роботи з подальшим вибором ліцензії для "Друку/CD" або "Інтернет" (див. докладніше за посиланням: https://udcc.org/index.php/site/page?view=publishing_licence) [1].

Оскільки Консорціум УДК передбачає ліцензування будь-якої діяльності з випуску та поширення системи УДК у різних країнах світу, Книжкова палата України — як відповідальна у своїй державі установа за розвиток УДК — має щорічно сплачувати ліцензійний внесок для отримання права здійснювати довидавничу роботу, випускати у світ та розповсюджувати видання УДК, отримувати доступ до міжнародної бази даних класифікаційної системи. Формати ліцензій УДК передбачають різні роботи з таблицями.

Поточна ліцензія Книжкової палати України на довидавничу роботу, термін якої добігає кінця 2022 р., не дає права випускати й розповсюджувати будь-які нові / оновлені видання УДК, а також користуватися базою даних "УДК онлайн". Водночас цих видань гостро потребують українські бібліотеки та видавництва.

Зважаючи на це, а також враховуючи досвід інших держав, де УДК є головною класифікаційною системою, Консорціум УДК рекомендує Книжковій палаті України придбати 2022 р. ліцензію на доступ до бази даних "УДК онлайн". Ліцензію на-

дають на чотири роки, а ліцензійний внесок становить 4500 євро (приблизно 145 тис. грн) на рік (у разі здійснення одного платежу на рік, упродовж чотирьох років) або 16 200 євро (приблизно 523 тис. грн) за чотири роки одним платежем. Також потрібно 600 євро (20 тис. грн) на рік на підтримання сервера (ці суми сплачуються щорічно впродовж періоду, доки національний еталон УДК українською мовою репрезентовано онлайн). Окрім цього, потрібно одноразово сплатити 2000 євро (65 тис. грн) за послуги програміста із запуску українського онлайн-сервісу УДК. У разі оплати одним платежем за чотири роки економія становитиме 1640 євро (53 тис. грн).

Книжкова палата України 2021 р. поінформувала Державний комітет телебачення і радіомовлення України щодо готовності продовжувати методичне забезпечення процесу впровадження УДК в Україні та потреби у фінансуванні відповідної ліцензії. Також принагідно нагадуємо тим, хто використовує Універсальну десяткову класифікацію, що згідно з постановою Кабінету Міністрів України, Книжкова палата України відповідає саме за методичне забезпечення (виданню УДК і методичним матеріалам, розробленим на їхній основі, присвячено окрему статтю³). Упродовж 2019 р. вийшли друком і скорочені таблиці УДК для публічних бібліотек⁴. Проте лише випуску видань і методичних матеріалів замало, потрібно ще організувати супровід впровадження, і в цьому разі важко не погодитися з Т. Добко (завідувач відділу науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського): "Слід також відзначити, що у галузі недостатньо налагоджено організаційно-методичне керівництво впровадженням УДК" [3, с. 21]. Ще й досі немає наказу Міністерства культури та інформаційної політики України та не визначено відповідальних осіб за організаційно-методичне забезпечення,

³ Муравйова В. Методичне забезпечення діяльності публічних бібліотек з впровадження Універсальної десяткової класифікації (До 100-річчя Книжкової палати України). Бібліотечна планета. 2018. № 3 (81). С. 19—22.

⁴ Розташування бібліографічних записів у каталогах публічних бібліотек за Універсальною десятковою класифікацією: у 2-х т. : Т. 1. Скорочені допоміжні та основна таблиці (станом на 2011 р.) / підгот. вид. : В. М. Муравйова та ін. ; Держ. наук. установа "Кн. палата України імені Івана Федорова". Київ : Кн. палата України, 2019; Розташування бібліографічних записів у каталогах публічних бібліотек за Універсальною десятковою класифікацією: у 2-х т. : Т. 2. Алфавітно-предметний покажчик / підгот. вид. : В. М. Муравйова та ін. ; Держ. наук. установа "Кн. палата України імені Івана Федорова". Київ : Кн. палата України, 2020; Визначення індексів УДК для наукових документів : метод. рекомендації / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". Вид. 3-тє, оновлене. Київ : Кн. палата України, 2017.

хоча дві інші державні установи⁵ затвердили відповідні до постанови накази ще 2017 р. На жаль, "як засвідчує досвід, перехід на іншу схему класифікації повинен мати належне методичне, кадрове і фінансове забезпечення. Нині бібліотеки, як і країна загалом, переживають не найкращі часи" [3, с. 19]; усі складники переходу пов'язані між собою, і насамперед це не тільки фінансування, а й державна підтримка. У період 2003—2015 рр. усі видання УДК виходили за фінансової підтримки держави за програмою "Українська книга" й безоплатно розповсюджувалися серед бібліотек. Від 2016 р. підтримка видання з боку держави не здійснюється.

Розгляньмо цінову політику та перспективи щодо вибору ліцензій із запропонованих Консорціумом УДК на друк чи публікування онлайн Універсальної десяткової класифікації.

Ліцензія на доступ до баз даних і на розміщення в інтернеті є найдорожчою серед решти ліцензій УДКК, її сплачують постійно. За умови передоплати на чотири роки діє знижка 10%. Це новий вид діяльності, який запроваджують у світі.

Для використання цієї ліцензії потрібна тривала фінансова підтримка, як переконає досвід і практика Хорватії, котра вивчала можливості онлайн-доступу та оголосила передплату серед своїх бібліотек. Зголосилося лише чотири установи. Звісно, це дуже вартісна послуга: 1100 євро за одну бібліотеку на рік за умови укладання угоди щонайменше на чотири роки. Через це Хорватія пішла шляхом інших установ, відповідальних за УДК у своїй країні, які заручилися фінансовою підтримкою держави. Це найзручніший спосіб отримання безоплатного доступу до "УДК онлайн" рідною мовою користувачів. У 2015 р. національні бібліотеки Словаччини, Чехії, Словенії та Хорватії (які є видавцями УДК у своїх країнах) приєдналися до "УДК онлайн". Угорщина, Румунія та Сербія виявили зацікавленість і теж збиралися приєднатися 2016 р., але станом на 01.01.2022 долучилася лише Сербія (фото 1).

Публікація національного еталона Універсальної десяткової класифікації на інтернет-концентраторі УДК є найбільш прийнятним і довгостроковим (хоча й вартісним) варіантом із постійною підтримкою. Обравши його один раз, можемо бути впевненими, що українська версія завжди відповідатиме найновішій версії УДК, а всі користувачі матимуть можливість роздрукувати з бази даних будь-яку частину таблиць.

⁵ Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 03.04.2017 № 60 "Про заходи з впровадження Універсальної десяткової класифікації"; Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.06.2017 № 929 "Про впровадження Універсальної десяткової класифікації в практику роботи бібліотек".

Більше не доведеться видавати друком зміни та доповнення до УДК, оскільки їх введуть у базу даних онлайн, а споживачі зможуть бачити посилення на класи та використовувати їх. Ця ліцензія також передбачає і випуск друкованих видань.

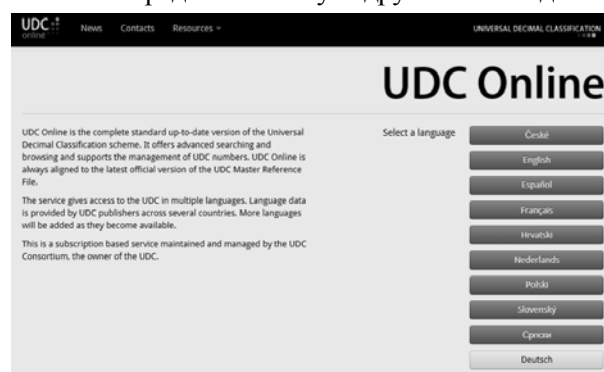

Фото 1. Фрагмент сторінки "УДК онлайн"⁶.
Перелік УДК доступними мовами

"УДК онлайн" — це повна стандартна сучасна версія схеми Універсальної десяткової класифікації. Ресурс пропонує розширений пошук і перегляд індексів УДК, а кожна країна виконує управління та актуалізацію. "УДК онлайн" завжди відповідає останній офіційній версії головного довідкового файлу УДК MRF12 станом на 2015 р., що містить понад 72 000 класів. Сервіс надає доступ до УДК кількома мовами. Мовні дані передають видавці УДК із кількох країн. З розширенням їхнього кола додаватиметься й більше мов. Книжкова палата України працює та готова до під'єднання національної еталонної бази Універсальної десяткової класифікації на сайті УДКК і публікації "УДК онлайн" українською мовою.

Створення національної бази УДК сприятиме безпечній роботі в майбутньому (захищає авторське право, прописуючи не тільки всі IP-адреси доступу, а й іншу інформацію), значно спростить завдання ведення та випуску таблиць УДК, надасть можливість уникати помилок і швидко їх редагувати. Можна здійснювати експорт даних із бази у будь-який час.

Ліцензія на публікування української "УДК онлайн" відкриває чимало можливостей. Зокрема, дозволяє нашій країні не лише продовжити розвиток і розповсюдження УДК, а й репрезентувати Класифікацію українською мовою на новому етапі можливостей використання — на рівні з іншими європейськими країнами, де онлайн-сервіс УДК успішно застосовують, розвивають і підтримують численні користувачі. Національний еталон УДК завжди буде відповідати останній еталонній версії англійською мовою.

Для користувачів буде зручним не тільки пошук за текстом, індексом УДК, а й інтерфейс

⁶ <https://udc-hub.com/>.

побудови індексів і нагромадження авторитетних індексів у власних базах даних. Дуже містким, хоча й трохи іншого формату, ніж АПП, є алфавітно-предметний ланцюжковий покажчик, що надає можливість точніше систематизувати видання, уникаючи неправильних індексів. Також додано функцію "перевірка/розбір", що поки працює в тестовому режимі. Доступ надаватиметься цілодобово у зручний для користувача час.

Фахівці Книжкової палати України провели велику та копітку працю, результат якої в майбутньому стане у пригоді численним користувачам класифікаційної системи. Щоб імпортувати файли УДК українською мовою в базу даних, потрібний відповідний формат (аби не загубилися спеціальні знаки кирилиці), який є в текстовому експорті даних. Також промарковано тегами початок кожного поля 72 000 класів, які поділяються так: індекс УДК, описання розділу, включення: словесні приклади до класу, приклади комбінування: повна нотація та опис тощо. Усього 10 тегів до кожного індексу. Електронний інформаційний масив Основних таблиць класів 0/9 узгоджено з еталоном Універсальної десятикової класифікації завдяки наданому Консорціумом УДК безоплатному доступу до перекладу міжнародної бази даних англійською мовою (фото 2), що дало змогу порівняти класи та їхнє відповідне наповнення для уникнення помилок під час експортування у базу даних.

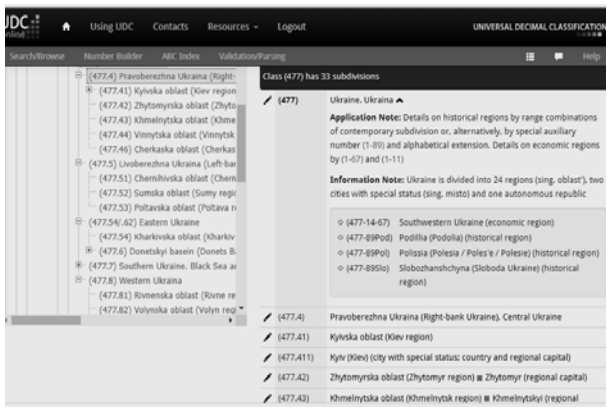

Фото 2. Фрагмент "УДК онлайн" англійською мовою

У разі підписання зазначеної ліцензії Універсальну десяткову класифікацію українською мовою буде завантажено у багатомовну базу даних УДК, а Книжковій палаті України надано онлайн-доступ до користування та редагування на період дії ліцензійної угоди.

Редагування класифікаційної системи полягає в коригуванні та відповідності рознесенню промаркованих полів даних. В електронному варіанті УДК не дозволено вводити власні при-

клади комбінування, оскільки вони мають бути однаковими для всіх. Приємно відзначити, що приклади комбінування щодо України подано не лише в національному еталоні УДК українською мовою, а й в еталонному варіанті англійською мовою та відповідно у варіантах усіма іншими мовами споживачів, які використовують класифікаційну систему. Наступний етап полягатиме в редагуванні таблиць УДК в інтерфейсі редактора (фото 3).

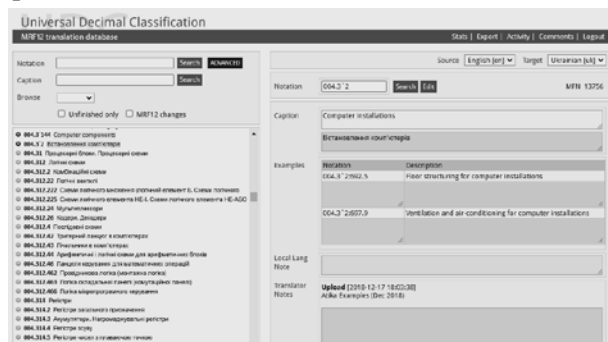

Фото 3. Фрагмент Універсальної десятикової класифікації українською мовою бази даних УДКК. Інтерфейс редактора УДК

Ці заходи забезпечать підтримання національного еталона "УДК онлайн" в актуальному стані відповідно до міжнародного еталона УДК, що надасть можливість Україні вийти на світовий рівень.

Ліцензія на видавництво (друк/CD) видається щонайменше на чотири роки. Такий вид ліцензійної угоди обумовлений із Консорціумом УДК ще 1997 р. завдяки проекту "Класифікаційна система України", що передбачав її створення українською мовою (на той час вітчизняні користувачі застосовували російськомовні видання класифікаційних систем). Керівником проекту була перший заступник директора Книжкової палати Н. Петрова [2].

Ліцензійний внесок на повне видання УДК становить 2100 євро (приблизно 68 тис. грн) на рік (у разі здійснення одного платежу на рік, упродовж чотирьох років) або 7560 євро (приблизно 244 тис. грн) за чотири роки одним платежем. Сума на рік начебто невелика, але враховуючи постійне недофінансування та брак підтримки Книжкової палати України з боку держави, це непосильне зобов'язання перед Консорціумом УДК. І це лише сума ліцензійної угоди, а є ще й інші витрати на друкування таблиць. Як свідчить практика, УДК є некомерційним виданням і потребує стабільного фінансування та підтримки з боку держави. Без цих умов оновлене видання УДК станом на 2015 р. коштуватиме в рази дорожче, аніж попереднє (враховуватиме ліцензію не за два роки (із дозволу Консорціуму УДК),

а за чотири) й автоматично стане недоступним для більшості бібліотек. У 2022 р. Книжкова палата України готова видати таблиці УДК станом на 2015 р., але це завдання потребує відповідного фінансування.

Такий варіант ліцензійної угоди є оптимальним для всіх користувачів УДК в Україні, оскільки дає змогу видати повне видання таблиць УДК станом на 2015 р. (буде актуальним найближчі три роки) для всіх національних, державних та обласних бібліотек, а також на його основі — і скорочені таблиці УДК станом на 2015 р., які використовуватимуть у мережі публічних бібліотек.

Перевагою є й те, що у друкованому виданні дозволено вносити свої та конвертувати національні приклади комбінування на основі запропонованих Консорціумом УДК. Тому майже у всіх основних класах фахівці Книжкової палати України наводять приклади побудови з урахуванням індексів УДК "161.2 українська" та "(477) Україна" для полегшення визначення й побудови індексу УДК користувачами національного еталона класифікації. Слід також врахувати той чинник, що сьогодні не всі бібліотеки забезпечені потужною комп'ютерною технікою зі швидкісним доступом до інтернету, тож отримання саме друкованого видання для них буде оптимальним.

Звичайно, можна обрати варіант ліцензії на видання УДК у межах 50% повної суми. У цьому разі ліцензійний внесок становить 1000 євро (приблизно 32 тис. грн) на рік і відповідно 3600 євро (приблизно 117 тис. грн) за чотири роки одним платежем. Однак втрачається можливість, як для всіх галузевих, так і для національних, державних та обласних наукових бібліотек, бути гідно представленими в міжнародній корпоративній системі користувачів УДК. Адже Універсальна десяткова класифікація покликана не тільки систематизувати видання (з боку України), а й проводити пошук видань у каталогах України (з боку користувачів світу), як вивчаємо їхній досвід ми⁷.

Щодо електронного видання УДК на CD-дисках, то воно відповідає ліцензії на видавництво "Друк/CD". Перше видання такого формату 2001 р. розробили на замовлення Книжкової палати України фахівці Інституту математичного моделювання "Фраксім" разом із друкованим виданням УДК у межах проекту "Класифікаційна система України".

Електронне видання було створено у програмному середовищі "Фоліо" й містило базу даних із пошуковою системою до неї та зручним екранним інтерфейсом. Система давала змогу формувати складні та складені індекси, однак мала певні недоліки. Зокрема, у результаті пошуку на екран виводився перший зі знайдених варіантів індексу, після чого пошук припинявся. Інші варіанти, а їх могло бути кілька, система не знаходила. Це певною мірою обмежувало пошук, однак дозволяло формувати індекси.

Оскільки проект реалізовувався за грантові кошти, то електронне видання розповсюдили серед бібліотек України безоплатно, проте широкого використання воно не знайшло. Причиною було те, що 2001 р. більшість бібліотечних установ тільки розпочинали впроваджувати інформаційні технології у процесі обслуговування. Зазвичай першими підлягали автоматизації процеси комплектування літературою й передплати на періоду. Загальний рівень забезпечення бібліотек комп'ютерною технікою був доволі низьким.

Книжкова палата України використовувала електронне видання УДК упродовж кількох років у процесі аналітико-синтетичного опрацювання документного потоку обов'язкового примірника. Однак установа отримувала зміни та доповнення до УДК, які виходили друкованими виданнями та використовувалися під час створення індексів. В електронному виданні база даних не актуалізувалася, тому з плином часу цей формат морально застарів і його використання було припинено.

Наступні електронні видання на CD-дисках розробляли на базі видання УДК і ЗД до них. Оригінал-макети електронних видань, етикеток і вкладок до пакування є власною розробкою Книжкової палати України. Наклад CD-дисків виготовила компанія CdCopy, що спеціалізується на запису й тиражуванні електронних видань на CD- та DVD-дисках. Попри те, що на зовнішньому пакуванні, етикетці диска та титульному екрані видання зазначено авторські права Консорціуму УДК і Книжкової палати України, невдовзі після розповсюдження дисків працівники стали виявляти випадки порушення авторського права різними установами, зокрема копіювання й поширення таблиць УДК через вебсайти.

Згідно з ліцензійною угодою Книжкова палата України зобов'язана повідомляти Консорціуму УДК про випадки порушення авторського права. Тому з метою запобігання кримінальній відповідальності, міжнародному судовому процесу та шкодуючи порушників із державних бібліотек Книжкова палата України припинила випуск електронних видань УДК.

⁷ <https://www.nsk.hr/ispis-rezultata/>;
<https://plus.si.cobiss.net/opac7/bib/search?db=cobib>.

Схожу ситуацію сьогодні спостерігаємо зі скороченими таблицями "УДК онлайн". Консорціум УДК не квапиться оновлювати скорочену версію класифікаційної системи: вона представлена станом на 2011 р. і від 2014 р. не оновлювалася.

Власник еталонної повної версії — Консорціум УДК — розробив скорочені таблиці УДК (UDC Summary) англійською мовою. За участі волонтерів, редакторів і ліцензіатів УДК із різних держав, які опікуються випуском класифікації національними мовами, було розроблено скорочені таблиці УДК іншими мовами на базі англомовного варіанта, що налічують майже 2600 рубрик. Вони містять основні класи (розділи, підрозділи), загальні та спеціальні визначники. У скорочених таблицях індекси подано з повним описом, як і у стандартному варіанті УДК: із прикладами комбінування, примітками, методичними вказівками, посиланнями. "УДК онлайн" має рівномірне охоплення всіх галузей знань, що містяться у класах.

Консорціум надає можливість безоплатного користування скороченими таблицями "УДК онлайн". Уперше їх було випущено в жовтні 2009 р. за ліцензією Creative Commons Attribution Share Alike 3.0 у форматах TXT, MARC, XML, RDF/XML. З цією ліцензією можна копіювати та повторно використовувати скорочені таблиці "УДК онлайн" за умови перенаправлення на сторінку Консорціуму УДК. Будь-яке перерозповсюдження має здійснюватися за тією самою ліцензією. Книжкова палата України дотримується всіх авторських умов та академічної доброчесності щодо впровадження та розповсюдження УДК (фото 4) [2].

Фото 4. Скорочені таблиці "УДК онлайн"

За даними УДКК, скорочені таблиці вже частково чи повністю доступні для використання 57 мовами (станом на 01.01.2022). Розроблення багатомовної версії скорочених таблиць триває й нині, вони доступні для кожної країни. Збагачення оригінального набору мов Універсальної десяткової класифікації та їх відображення за-

лежить від добровільного внеску спільнот користувачів класифікаційної системи у всьому світі.

Книжкова палата України від 2010 р. бере участь у підготуванні скороченого варіанта УДК українською мовою та продовжує роботу над його вдосконаленням, актуалізацією й оновленням. Попередня ревізія відбулася 2021 р. і відповідає останній англомовній версії.

Рекомендуємо використовувати цей варіант як робочу версію для бібліотек України з невеликою кількістю фондів (передусім це мережа освітянських бібліотек). Скорочені таблиці "УДК онлайн" використовували й у процесі проведення лабораторних і практичних робіт під час навчання працівників бібліотек за програмою підвищення кваліфікації "Впровадження УДК в практику роботи наукових та публічних бібліотек". Як переконує досвід, це зручний і дієвий інструмент для організації та пошуку інформації, здійснення наукових досліджень, а також оптимальна демонстраційна версія для ознайомлення та вивчення системи УДК. Цей варіант можна сміливо назвати тренажером УДК.

Завдяки діяльності Книжкової палати України щодо УДК забезпечується вдосконалення й підтримання національних еталонних таблиць класифікаційної системи в актуальному стані, що досягається за допомогою внесення всіх змін і доповнень, розроблених Консорціумом УДК. Наукове редагування УДК українською мовою, введення усталених, унормованих понять і словосполучень, уніфікація термінології в різних класах дають змогу поліпшити текст рубрик і чіткіше їх відобразити для якнайповнішого забезпечення пошукових потреб користувачів УДК за всіма зазначеними напрямками.

Робота над актуалізацією таблиць УДК триватиме й надалі, оскільки вони потребують безперервного оновлення відповідно до стандартного варіанта класифікаційної системи й потреб її користувачів в Україні.

Висновки. Класифікаційна система УДК не є завершеною та має тривалу перспективу, оскільки є рухомою, постійно розвивається й вдосконалюється відповідно до розвитку світової науки.

Починаючи з 2010 р., Консорціум УДК не видає ЗД щороку, а отже йде невідповідність поточному року. Цей процес схожий із законотворючим полем України: одні закони потребують щорічного оновлення та внесення змін, інші не переглядають роками. Тож зміни та доповнення

до УДК залежать від зауважень і потреби оновлення ліцензіатами (у середньому ЗД — це 170 сторінок тексту українською мовою, також кожна країна за бажанням розробляє до індексів УДК "Алфавітно-предметний показчик"). Наприклад, останню версію MRF12 разом із ЗД за 2014—2015 рр. було завантажено в еталон англійською мовою (автоматично відобразилися й у споживачів, які використовують "УДК онлайн") у грудні 2019 р., електронний варіант розіслано ліцензіатам. Безумовно, плануючи в листопаді 2019 р. роботу на 2020 р., співробітники Книжкової палати ризикували, включаючи це видання в роботу, але заручилися підтримкою Консорціуму УДК про його отримання.

Аналізуючи оновлення та актуалізацію головного файлу MRF на цьому етапі, можна спрогнозувати, що наступне завантаження MRF13

(ЗД 2016—2017?) може відбутися 2022 р. (за інформацією Консорціуму УДК, планується) або наступними роками (адже пандемія внесла корективи у діяльність усіх країн світу). Якщо враховувати, що на опрацювання змін і доповнень 2016—2017 рр. Книжкова палата України витратить щонайменше два роки від дати отримання, то як окреме видання ЗД вийдуть друком 2025 р., а якщо вносити їх в основний масив, то лише 2027 р. Доцільно вибрати ліцензію УДК на видання вже 2022 р. відповідно до потреб користувачів в Україні. Методично Книжкова палата України готова як до "УДК онлайн" українською мовою, так і до друкованого видання таблиць УДК станом на 2015 р. (остання версія на сьогодні у світі). Залишилося лише фінансове питання.

Вибір за користувачем.

Список використаних літератури та джерел

1. Консорціум УДК : вебсайт // UDC Consortium. — Режим доступу: <http://udcc.org/index.php> (дата звернення: 05.02.2022). — Назва з екрана.
2. Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова" : вебсайт // Книжкова палата України. — Режим доступу: http://ukrbook.net/UDC/UDC_1.html (дата звернення: 05.02.2022). — Назва з екрана.
3. Добко Т. Впровадження УДК і ББК бібліотеками України: історичні паралелі і реалії сьогодення / Тетяна Добко // Бібліотечний вісник. — 2018. — № 2 (244). — С. 10—23.

Anatolii Murakhovskiy,

PhD of Social Communications,

*First Deputy Director for Scientific Work
of the Book Chamber of Ukraine*

Valentina Muraviova,

*Head of the Classification Systems Department
of the Book Chamber of Ukraine*

Licensing support for the implementation of the national standard Universal Decimal Classification (UDC) in Ukraine: ways and perspectives of actualization and renewal

The article examines the processes of preparation and publication of tables of the national standard Universal Decimal Classification, developed and supported by specialists of the Book Chamber of Ukraine in accordance with the licenses granted by the UDC Consortium, in the period from 1997 to the present for implementation in the work of libraries, publishers and other entities information activities. Attention is also focused on current and promising publications of the UDC, on which the Book Chamber of Ukraine is working.

Keywords: *Universal Decimal Classification (UDC); table UDC; national standard UDC; UDC Consortium; Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine; licence agreement; UDC online; edition UDC; updates; implementation*

References

1. *UDC Consortium : vebсайт* [online]. Available at: <http://udcc.org/index.php> [Accessed: February 05, 2022].
2. *Derzhavna naukova ustanova "Knizhкова palata Ukrainu imeni Ivana Fedorova" : vebсайт* [online]. Available at: http://ukrbook.net/UDC/UDC_1.html [Accessed: February 05, 2022].
3. Dobko T. (2018) Vprovadjennya UDK i BBK bibliotekamu Ukrainu: istorichni paraleli i realii sгодennya. *Biblioteknij visnik*, 2 (244), pp. 10—23.

Надійшла до редакції 20 вересня 2022 року